

Sygn. akt III CSK 82/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 stycznia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący)

SSN Antoni Górski

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa J. P.
przeciwko Spółdzielni Mieszkaniowej [...]
o ustalenie,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 28 stycznia 2016 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 16 października 2014 r.,

1) uchyla zaskarżony wyrok i oddala apelację strony pozwanej;

2) zasądza od pozwanej na rzecz powoda kwotę 580 zł (pięćset osiemdziesiąt złotych) tytułem kosztów postępowania.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 6 marca 2014 r. ustalił istnienie członkostwa powoda w pozwanej Spółdzielni.

Orzeczenie to wynika z bezspornych faktów:

W dniu 17 października 1998 r. powód zawarł z pozwaną umowę o sfinansowanie kosztów budowy mieszkania własnościowego w stanie surowym z pionami instalacyjnymi, piwnicą i z przynależnościami. Umowa dotyczyła lokalu mieszkalnego oraz strychu, położonego w rejonie ulic ulicy P. i K. Uchwałą zarządu pozwanej z dnia 20 października 1998 r. powód został przyjęty w poczet członków Spółdzielni. Z uwagi na brak pozwolenia budowlanego na realizację tej inwestycji, z inicjatywy powoda doszło do zawarcia przez strony umowy z dnia 9 sierpnia 1999 r. dotyczącej sfinansowania budowy mieszkania własnościowego o powierzchni 57,8 m², pomieszczenia pomocniczego o powierzchni 25,30 m² oraz komórki w rejonie ulic S. – Sk. Umową z dnia 11 grudnia 2001 r., zawartą w formie aktu notarialnego, pozwana ustanowiła odrębną własność opisanego lokalu mieszkalnego nr 45 przy ulicy H. [...] oraz przynależności, z którą był związany udział w częściach wspólnych budynku i w działce. Jednocześnie pozwana przeniosła własność opisanego prawa oraz własność garażu na powoda i jego żonę.

Sąd ten dokonał następujących ustaleń faktycznych:

Pismem z dnia 13 grudnia 2001 r. zarząd pozwanej poinformował powoda, że zgodnie z § 60 pkt 5 oraz § 65 statutu, nie jest członkiem Spółdzielni od dnia przeniesienia na jego rzecz własności lokalu.

Zgodnie z treścią § 66 statutu pozwanej w wersji obowiązującej w chwili przystąpienia powoda do niej, członkostwo ustawało na skutek wystąpienia ze spółdzielni, wykluczenia, wykreślenia, śmierci członka lub utraty osobowości prawnej przez członka będącego osobą prawną. Postanowienie § 69 tego statutu przewidywało, że członek niewykonujący obowiązków statutowych z przyczyn przez siebie niezawinionych mógł być wykreślony, w szczególności z następujących przyczyn: niewpłacenia w terminie wymaganego wkładu budowlanego lub zaliczek na wkład budowlany; niedochowania ustalonych terminów budowy domu na działce

oddanej w celu budowy domu jednorodzinnego. Wykluczenia lub wykreślenia z rejestru członków dokonywała rada nadzorcza, po uprzednim wysłuchaniu zainteresowanego członka, chyba że nie stawiał się on na wezwanie ani też nie złożył pisemnych wyjaśnień (§ 70 ust. 1). Wykluczenie lub wykreślenie było skuteczne z chwilą doręczenia członkowi zawiadomienia o wykluczeniu lub wykreśleniu wraz z uzasadnieniem i pouczeniem o trybie i terminie wniesienia odwołania. Zawiadomienie było dokonywane na piśmie w terminie 14 dni od podjęcia decyzji, które doręczano osobiście za pokwitowaniem lub przez pocztę listem poleconym (ust. 2). Wykluczonemu lub wykreślonemu członkowi przysługiwało odwołanie do walnego zgromadzenia terminie 30 dni od otrzymania zawiadomienia. Przysługiwało mu prawo uczestniczenia w obradach walnego zgromadzenia; istniał obowiązek powiadomienia go terminie tego posiedzenia (ust. 3).

Zgodnie z § 60 statutu w wersji obowiązującej w grudniu 2001 r., członkostwo ustawało na skutek wystąpienia, wykluczenia, wykreślenia, śmierci lub utraty osobowości prawnej, przeniesienia własności lokalu lub domu jednorodzinnego na rzecz członka. Niewykonywanie obowiązków statutowych przez członka z przyczyn od niego niezawinionych mogło prowadzić do wykreślenia członka z rejestru (§ 63). Tryb wykluczenia lub wykreślenia członka nie uległ zmianie (§ 64). Stosownie do § 65, członka, na rzecz którego następuje przeniesienie własności lokalu lub domu jednorodzinnego wykreślało się z rejestru członków ze skutkiem od dnia, w którym podpisano notarialną umowę przeniesienia własności lokalu lub domu jednorodzinnego, z wyjątkiem członka, który finansował kolejną inwestycję.

Aktualnie obowiązujący statut w § 15 stanowi, że członek niewykonyjący obowiązków statutowych z przyczyn od siebie niezawinionych może być pozbawiony członkostwa przez wykreślenie z rejestru w szczególności gdy: nie wpłaci w terminie wpisowego, udziału lub wkładu, przebywa na stałe w zakładzie zamkniętym, o ile uniemożliwia mu to regularne wnoszenie opłat eksploatacyjnych lub wypełnianie innych obowiązków, utracił spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu w wyniku podziału majątku, na mocy którego prawo to przypadło byłemu małżonkowi członka Spółdzielni, zbył spółdzielcze

własnościowe prawo do lokalu, jeśli było to jedyne prawo do lokalu w spółdzielni i nie złożył rezygnacji z członkostwa. W § 16 uregulowany został tryb wykluczenia lub wykreślenia członka, zapewniający mu prawo do bycia wysłuchanym i pouczenia o możliwości brania udziału w obradach walnego zgromadzenia.

Pismem z dnia 5 stycznia 2012 r. powód zwrócił się do pozwanej, z powołaniem na art. 8¹ u.s.m. o niezwłoczne przekazanie mu odpisu statutu, kopii dokumentów z nadzwyczajnego walnego zgromadzenia członków, które odbyło się w dniu 6 grudnia 2011 r., w tym protokołu z obrad oraz uchwał z załącznikami. Pozwana nie wyraziła na to zgody, podając że powód nie jest członkiem Spółdzielni.

Sąd Okręgowy uznał, że nie doszło do ustania członkostwa powoda w pozwanej Spółdzielni. Postanowienie statutu wskazujące, że uzyskanie własności lokalu stanowiło przyczynę ustania członkostwa było sprzeczne z treścią art. 24 § 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz. U. Nr 30, poz.210 ze zm., dalej: „pr. spółdz.”), a ponadto nie było poprzedzone przeprowadzeniem wymaganej procedury. Przepis art. 24 pr. spółdz. pozostawiał spółdzielniom możliwość uregulowania w statucie określonych kwestii (właściwego organu oraz sprecyzowanie przyczyn wykreślenia), ale nie uprawniał do wprowadzenia odrębnej przesłanki i trybu ustania członkostwa, w sposób uregulowany przez pozwaną. Granicę swobody umów określa art. 353¹ k.c. Zwrócił uwagę na to, że zarówno w wersji pierwotnej, jak i obecnej statut takiej podstawy ustania członkostwa nie przewidywał. Pozwana nie wykazała innych zdarzeń prawnych, które mogłyby być uznane za skutkujące ustaniem członkostwa. Powód posiada interes prawny w żądaniu ustalenia.

Sąd Apelacyjny po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji pozwanej, zaskarżonym wyrokiem, zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że oddalił powództwo.

Wskazał, że postanowienie § 71 ust. 3 statutu pozwanej obowiązującego w dacie przystąpienia powoda do spółdzielni stanowiło, iż członka, który nabył własność domu jednorodzinnego lub lokalu w innym domu wybudowanym w celu przeniesienia własności znajdujących się w nim lokali, skreśla się z rejestru członków ze skutkiem od dnia, w którym nastąpiło przeniesienie własności domu

lub lokalu. Przyjęcie zatem przez Sąd Okręgowy, że ten statut nie przewidywał skreślenia członka z rejestru członków było nieprawidłowe, ale nie miało znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy.

Sąd ten uznał, że powód nie posiada interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie, w oparciu o art. 189 k.p.c. Z przeprowadzonego w postępowaniu apelacyjnym przesłuchania powoda wynikało, iż jedynie część czasu spędza on w mieszkaniu, nie zwracał uwagi na pismo pozwanej z dnia 13 grudnia 2001 r., zapomniał o nim, nie upominał się o swoje prawa członkowskie do czasu powstania w grudniu 2011 r. wspólnoty mieszkaniowej. Wówczas okazało się, że teren przed blokiem, na którym został urządzony parking należy do pozwanej i wspólnota, której jest członkiem zarządu, obawia się o możliwość dalszego korzystania z niego. Pozwana nie udostępniła wspólnocie dokumentów dotyczących odbioru budynku. W tej sytuacji powód chce być członkiem Spółdzielni, żeby mieć wpływ na to, co będzie się działo z terenem przed blokiem oraz dostęp do dokumentacji pozwanej. Zarząd pozwanej uchwałą nr 2/2012 z dnia 14 marca 2012 r. odmówił przyjęcia powoda w poczet członków, ponieważ nie sprecyzował on o jaki lokal mieszkalny lub użytkowy się ubiega, nie wniósł zaliczki na wkład budowlany, nie zawarł umowy o realizację inwestycji. Powód nie odwołał się od tej uchwały.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że z chwilą powstania wspólnoty mieszkaniowej ma zastosowanie art. 26 ust. 1 u.s.m., dający także powodowi uzyskanie możliwości współkorzystania z nieruchomości stanowiących mienie Spółdzielni i jednocześnie partycypowania w wydatkach związanych z ich utrzymaniem oraz kontrolowania prawidłowości naliczania opłat (art. 4 ust. 6⁴ u.s.m.). Ponadto żądanie powoda uznał Sąd za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i celami jakim służy art. 189 k.p.c. Uznał, że powód nie wykazał interesu, którym jest obiektywna, czyli rzeczywiście istniejąca, a nie tylko hipotetyczna potrzeba prawna uzyskania wyroku odpowiedniej treści, występująca wówczas, gdy powstała sytuacja rzeczywistego naruszenia albo zagrożenia naruszenia określonej sfery prawnej. Skutek jaki wywoła prawomocny wyrok ustalający, powinien zapewnić ochronę jego interesów, czyli zakończyć definitywnie spór lub prewencyjnie zapobiegać powstaniu takiego sporu w przyszłości, gdy jednocześnie interes ten nie podlega ochronie w drodze

innego środka. Powód nie podał faktów uzasadniających występowanie interesu prawnego, skoro przez okres 10 lat nie zareagował na pismo pozwanej i od tego czasu nie jest członkiem Spółdzielni, jak też nigdy nie ubiegał się o przysługujące mu prawa członkowskie. Zamiar realizowania praw członka Spółdzielni po powstaniu wspólnoty mieszkaniowej, dotyczy praw, które nie są związane z prawami właścicieli lokali. Aktualna sytuacja powoda i nieruchomości zabudowanej budynkiem mieszkalnym, a obejmującym także jego lokal, została ukształtowana przepisem art. 26 ust. 1 u.s.m. Od tego też czasu każdy członek wspólnoty ma obowiązek partycypowania w kosztach związanych z eksploatacją i utrzymaniem minia spółdzielni: dróg osiedlowych, budowli energetycznych, gruntu przez który przechodzą sieci uzbrojenia, wspólnych śmietników. Osoby, które obciążać będą opłaty, mogą kwestionować prawidłowość ich ustalenia, zgodnie z art. 4 ust. 8 u.s.m. Żądanie powoda Sąd Apelacyjny w takim ujęciu uznał za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

Powód w skardze kasacyjnej powołał podstawę przewidzianą w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. Podniósł zarzut niewłaściwego zastosowania art. 189 k.p.c. oraz art. 189 k.p.c. w związku z art. 5 k.c. przez przyjęcie, że nie ma interesu prawnego w wytoczeniu powództwa, chociaż nie posiada innej drogi prawnej dla ustalenia członkostwa, którego został bezprawnie pozbawiony. Bezpodstawne było przyjęcie, że jego żądanie jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego oraz celem jakiego ma służyć art. 189 k.p.c. Domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Pozwana wniosła o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 189 k.p.c., powód może żądać ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny. Uregulowanie to zawiera dwie przesłanki, które powinien wykazać powód: interes prawny w uzyskaniu wyroku ustalającego oraz istnienie stosunku prawnego lub prawa, a nie okoliczności faktycznej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 1997 r., II CKU 7/97, niepubl.). Rozważania dotyczące istnienia interesu prawnego powoda w dochodzeniu ustalenia muszą być poprzedzone

stwierdzeniem, że wskazany przez niego stosunek prawny lub prawo rzeczywiście istnieje. Oznacza to, że powód powinien wykazać swoje prawo lub stosunek prawny i skierować je w stosunku do pozwanego, który kontestuje ich istnienie albo zgłasza pretensje do nich (por. uchwały Sądu Najwyższego: z dnia 25 stycznia 1995 r., III CZP 179/94, OSNC 1995, nr 5, poz. 76; z dnia 25 stycznia 1995 r., III CZP 176/94, OSNC 1995, nr 5, poz. 74). Przyjęte zostało w orzecnictwie Sądu Najwyższego, że interes prawny występuje wtedy, gdy istnieje niepewność stanu prawnego lub prawa, gdy określona sytuacja zagraża naruszeniem uprawnień powoda, bądź też stwarza wątpliwość co do ich istnienia, czy realnej możliwości realizacji. O prawnym charakterze interesu, czyli o potrzebie wszczęcia postępowania sądowego i uzyskania orzeczenia oznaczonej treści, decyduje potrzeba ochrony sfery prawnej powoda. Wynik tego postępowania powinien doprowadzić do usunięcia wątpliwości i zapewnienia powodowi ochrony albo definitywnego zakończenia istniejącego sporu, ewentualnie zapobiegnięcia niebezpieczeństwu zaistnienia takiego sporu w przyszłości (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 14 lipca 1972 r., III CRN 607/71, OSNC 1973, nr 4, poz. 64; z dnia 15 października 2002 r., II CKN 833/00; z dnia 2 lutego 2006 r., II CK 395/05; z dnia 29 marca 2012 r., I CSK 325/11, niepublikowane). Potrzebę ochrony prawnej determinuje niekiedy również określona sytuacja prawna, w jakiej znajduje się powód, zmierzający do jej prawnego wyjaśnienia. Jeżeli powództwo o ustalenie istnienia prawa lub stosunku prawnego jest jedynym możliwym środkiem jego ochrony, powód ma interes prawny w żądaniu ustalenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2012 r., III CSK 181/11, OSNC 2012, nr 7-8, poz. 101). Pogląd ten podziela Sąd Najwyższy w niniejszej sprawie.

Sąd Apelacyjny nie zakwestionował stanowiska Sądu Okręgowego w odniesieniu do przyjęcia, że nie doszło do ustania członkostwa powoda, z uwagi na to, że postanowienie statutu wskazujące na przyczynę objętą § 60 pkt 5 i nieprzeprowadzenie wymaganej procedury było sprzeczne z art. 24 pr. spółdz. Natomiast wprowadzenie do statutu obowiązującego w dacie wykreślenia powoda z rejestru członków postanowień § 60 pkt 4 i § 65 przekraczało granice swobody kształtowania stosunku umownego, przewidzianej w art. 353¹ k.c.

Roztrząsanie kwestii istnienia interesu prawnego powoda w żądaniu ustalenia istnienia stosunku członkostwa ześrodkowane zostało na ocenie, czy rzeczywiście doszło do naruszenia lub zagrożenia jego sfery prawnej w odniesieniu do kwestii, które zamierza on obecnie realizować jako członek Spółdzielni. Stwierdził, że do wykazania interesu tak rozumianego nie doszło, ponieważ powód swoje uprawnienia związane z własnością lokalu może realizować bez potrzeby bycia członkiem. Wskazuje na to zarówno treść art. 26 ust. 1 u.s.m. przewidująca, że do powstania wspólnoty mieszkaniowej dochodzi po wyodrębnieniu własności wszystkich lokali, niezależnie od pozostawania przez właścicieli członkami spółdzielni, jak też możliwość kontrolowania prawidłowości naliczania przez spółdzielnię opłat, stosownie do art. 4 ust. 8 u.s.m. Sąd Najwyższy uznał stanowisko Sądu Apelacyjnego za nietrafne. Przyjęcie braku interesu powoda, wobec możliwości zaspokojenia go w innym postępowaniu dotyczy powództw o świadczenie albo ukształtowanie stosunku prawnego, a zatem zmierzających do uzyskania orzeczenia sądu rozstrzygającego spór, nie zaś innego rodzaju działań prawnych. Podkreślenia wymaga, że ze stosunkiem członkostwa w spółdzielni mieszkaniowej łączy się szereg innych uprawnień, wynikających z korporacyjnego charakteru spółdzielni mieszkaniowej (por, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 2013 r., II CSK 658/12, niepubl.). Niewłaściwie zinterpretował Sąd art. 26 ust. 1 u.s.m., którego wymowa prowadzi do wniosku, że stanowi potwierdzenie tego, iż stosunek członkostwa w spółdzielni mieszkaniowej może istnieć niezależnie od przysługiwania członkowi majątkowych praw do lokalu znajdującego się w zasobach spółdzielni mieszkaniowej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2013 r., II CSK 283/12, niepubl.).

Zasadnicze jednak znaczenie dla oceny stanowiska Sądu Apelacyjnego ma nieuwzględnienie przyczyn, które były podstawą żądania, wskazujących na nieważność czynności wykreślenia powoda z rejestru członków i brak możliwości uzyskania przez niego potwierdzenia istnienia członkostwa w inny sposób, bo czynność sprzeczna z prawem nie mogła wywołać skutków prawnych, a pozwana kwestionuje jego uprawnienia członkowskie. Przedstawione przez Sąd Apelacyjny sposoby realizowania uprawnień związanych z członkostwem we wspólnocie mieszkaniowej nie dotyczą istoty tego interesu prawnego, którego

ochrony powód się domaga. Odwołanie się do 10 letniego terminu trwania tej sytuacji, nie dość, że pomija bezterminowość tego żądania w odniesieniu do prawa niemajątkowego, to nie bierze pod uwagę, iż przez ten czas pozwana zarządzała nieruchomością i lokalami, co mogło wpłynąć na inną ocenę przez powoda jego sytuacji, w odniesieniu do relacji z pozwaną. Z tych przyczyn zarzut naruszenia zaskarżonym wyrokiem art. 189 k.p.c. należało uznać za uzasadniony.

Podniesiona sprzeczność żądania powoda z zasadami współżycia społecznego i celem jakiemu służy art. 189 k.p.c., przenosi tę kwestię na grunt przewidzianego w art. 5 k.c. nadużycia prawa podmiotowego. Przyjęte zostało w literaturze i orzecznictwie Sądu Najwyższego, że w sytuacji, gdy podstawą żądania powoda jest nieważność czynności prawnej, to nie jest dopuszczalna obrona pozwanej z punktu widzenia art. 5 k.c., ponieważ czynność nie wywarła żadnych skutków prawnych, chociaż pozbawiła powoda należnego mu uprawnienia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 2000 r., I CKN 1361/98; z dnia 10 października 2002 r., V CK 370/02, OSNC 2004 nr 2, poz. 21). Niezależnie od braku motywów tego stanowiska Sądu Apelacyjnego i bliższego przeciwstawienia żądaniu zasad współżycia społecznego, do naruszenia których miałyby dojść, to nie może korzystać z ochrony podmiot, który bezprawnie pozbawił powoda członkostwa w spółdzielni.

Podejmowanie przez powoda w przyszłości czynności mających na celu zaskarżanie wcześniej podjętych uchwał może być przedmiotem rozważań, co do oceny każdej z nich, w kontekście przesłanek przewidzianych w art. 5 k.c. Nie można zatem także odmówić słuszności zarzutowi powoda naruszenia art. 189 k.p.c. w połączeniu z art. 5 k.c.

Na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c. Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i oddalił apelację. Orzeczenie o kosztach postępowania wynika z zasady przewidzianej w art. 98 § 1 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

